XXXI ANUL XXXI

NR. 6 IUNIE 1941

REVISTA TEOLOGICĂ

RELIGIA ÎN ŞCOALA SECUNDARĂ

REDACŢIA ADMINISTRAŢIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ ÎNTEMEIAT ÎN 1907

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. SF. MITROPOLIT **NICOLAE** AL ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ", SIBIU, STR. MITROPOLIEI 24—28

ABONAMENTUL PE UN AN: 260 LEI

Pentru studenţii în Teologie: 200 Lei

ÎNSCRISĂ ÎN REGISTRUL SPECIAL AL TRIBUNALULUI SIBIU SUB NR. 1—1938

ÎN ACEST NUMĂR:

RELIGIA ÎN ŞCOALA SECUNDARĂ

Ordinea articolelor e determinată numai de necesităţi tehnice

ANUL XXXI Iunie 1941 Nr. 6

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ

REDACTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

RELIGIA IN ŞCOALA SECUNDARĂ

de

Preot Dr. NICOLAE TERCHILĂ

Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Este un adevăr binecunoscut că şcoala secundară are misiunea înaltă ca, printr'o muncă consecventă şi binechibzuită, în cursul celor patru sau opt ani de învăţământ, cari sunt timpul cel mai preţios pentru formarea sufletească a orăşanului, pătura socială cea mai expusă desrădăcinării religioase şi naţionale, să zidească lent temelia spirituală pe care se va sprijini concepţia despre lume şi viaţă a cetăţeanului de mâne. De aceea, ne bucură faptul că între problemele principale cari preocupă conducerea de azi a ţării, locul prim îl ocupă reorganizarea învăţământului, care trebue aşezat pe temelii noui atunci când voim să zidim o ţară nouă.

In legătură cu această problemă vitală, dl Pamfil Şeicaru a publicat în ziarul „Curentul" din 28 Aprilie 1941 un articol intitulat: „Elemente pentru reforma învăţământului secundar". Acest articol a produs în presa noastră o furtună aşteptată de mult şi necesară pentru purificarea atmosferei spirituale din învăţământul nostru secundar, infectată de miazmele politicianismului din ultimele două decenii. In şirul nenumăratelor dezastre ale politicei de partid de tristă memorie, intră şi haosul provocat în învăţământul secundar. Fiecare *demagog* era convins că el trebue să fie şi *pedagog*. Astfel se simte îndreptăţit şi domnul director al ziarului „Curentul" să-şi spună cuvântul său şi

să dea sfat pentru rezolvarea celei mai delicate probleme pedagogice, care este educația religioasă, cerând scoaterea din învățământ a celui mai esențial „element pentru reforma învățământului secundar", care este religia.

Dar greșala dlui P. Șeicaru se micșorează când aflăm că articolul cu pricina pare a se fi inspirat din anteproiectul decretului-lege pentru organizarea și funcționarea școlilor secundare și teoretice, ajuns între timp în discuția profesorilor secundari. In acest anteproiect, religia este scoasă din rândul obiectelor de studiu și orele de religie sunt reduse dela două la una pe săptămână, iar în clasele superioare eliminate total. Iată ce se scrie în art. 24, alin. 5: „Religia se predă nu ca un obiect de studiu, care să urmărească învățarea de cunoștințe, ci trezirea și întărirea credinței în Dumnezeu și mai presus de toate practicarea învățăturilor Mântuitorului. In acest scop se va ține un strâns contact cu biserica".

Rezultă de aici că autorul anteproiectului crede că religia nu poate fi învățată, iar „învățăturile Mântuitorului" trebuesc „practicate", fără de a mai fi învățate. Se pune astfel în discuție și la noi o problemă care în Apus a provocat o luptă foarte înverșunată, încă în secolul trecut. Această problemă a fost „posibilitatea învățământului religios". Dușmanii religiei s'au trudit zadarnic să dovedească cum că învățământul religios ar împărtăși numai cunoștințe *despre* Dumnezeu, ar cultiva numai intelectul rece, care nu poate cuprinde pe Dumnezeu și care, în loc să-L apropie pe Dumnezeu de inima elevului, îl îndepărtează. Invățământul religios ar distruge astfel orice evlavie. Deci ar trebui eliminat din școală (A. Bonus, H. Vollmer, Fr. Schiele).

Aceste constatări mă îndeamnă să încerc a dovedi că religia poate fi învățată, că învățământul religios în general și în școala secundară în special este posibil; ba mai mult: el este o necesitate inexorabilă în școala românească. Doar aici se formează sufletul românesc, aici se țese pânza sfântă a sufletului național, în care urzeala este religia ortodoxă iar băteala românismul. Cel ce scoate urzeala, destramă pânza. Cine va încerca să scoată această urzeală, osândă

sie-şi îşi va câştiga, pentrucă încearcă să destrame sufletul neamului. Aşa s'a spus de nenumărateori în ultimii douăzeci de ani. Dar nu numai argumente de ordin naţional, ci îndeosebi acelea de ordin psihologic vorbesc împotriva tentativei de a se înlătura religia ca obiect de învăţământ din şcoala secundară.

Psihologia ne dovedeşte în mod foarte clar că nu numai creaţiile intelectului, adică reprezentările, pot fi comunicate semenilor, ci tot aşa şi sentimentele şi voinţa. Conform legii despre unitatea sufletească, în orice act psihologic se manifestează totdeauna facultatea intelectuală, sentimentală şi voluţională. De ex.: nu pot învăţa, nu pot săvârşi acest act pur intelectual fără ca să voiesc şi să simt (plăcere sau neplăcere), adică eliminând pe cel voliţional şi pe cel sentimental. Aşa dar procesul intelectual, gândul scris sau rostit, în mod necesar este însoţit de sentiment şi de voinţă. Sufletul, această unitate simplă şi tainică participă, este totdeauna prezent, întreg în toate actele sale.

Faptul acesta ne îndreptăţeşte să afirmăm că prin cuvântul scris sau vorbit, care poate fi „învăţat", poate fi trezit, desvoltat, aprins sentimentul, poate fi cucerită, stăpânită şi îndrumată voinţa. Să ne gândim numai cât de frumos exprimă acest adevăr nemuritorul autor al poeziei „Cuvântul" (Al. Vlahuţă). Dar fireşte, această forţă magică despre care vorbeşte poetul, o are cuvântul numai atunci când cel ce-l scrie sau rosteşte îşi toarnă în el tot sufletul, cu întreaga lui bogăţie de sentiment şi voinţă, întreaga lor căldură de viaţă, acei cari îşi *trăiesc* intens învăţătura. Dascălul care ştie poveşti, care predă cu suflet, face ca elevii săi să iubească, să urască, să voiască, să se bucure sau să sufere împreună cu eroii povestirii sale. In ora dascălului care ştie turna viaţă în obiectul de învăţământ, stăpâneşte viaţa şi bucuria de a produce, de a crea, de a se perfecţiona. Numai în forma aceasta poate deveni oricare obiect de învăţământ mijloc de educaţie, ceea ce este scopul suprem al şcoalei noastre de azi.

Cu cât mai vârtos se potrivesc aceste afirmări neîndoelnice pentru religie, ca obiect de învăţământ, şi îndeosebi pentru religia creştină. Religia creştină este o realitate

tainică, o forță misterioasă care angajează întreaga noastră ființă psiho-fizică.

Psihologia religioasă de azi ne dovedește că religia nu este nici numai intelect, cum susțin aderenții religiei naturaliste (Tindal, Toland), nici numai sentiment cum susține Schleiermacher, nici numai voință cum susține Schopenhauer. Intr'un act religios lucrează toate puterile sufletești deopotrivă.[1] Așa de ex. în cel mai obișnuit act religios, în rugăciune, putem constata că lucrează: *puterea intelectuală*, nizuind să ne formăm o reprezentare clară despre Dumnezeu, Părintele, Creatorul, Dătătorul de viață, în mâna căruia sunt toate, de care depinde existența noastră; aceste reprezentări sunt însoțite cu necesitate psihologică de *sentimente*, ca încredere fiiască, iubire, bucurie, cinste, datorie etc., cari se prezintă cu o intensitate foarte variată; iar sentimentele izvorâte din recunoașterea raportului dintre Dumnezeu și om, îl îndeamnă pe acesta în mod firesc la *acțiune*, la îndeplinirea datorințelor cari rezultă din recunoașterea dependenței sale de ființa supremă.

Trinitatea elementelor psihice se poate demonstra în toate religiile superioare, cu atât mai vârtos în cea creștină. Ea se manifestă ca doctrină, cult și normă de viață.[2] *Doctrina* religioasă se adresează de preferință intelectului, *cultul* sentimentului și *normele* sau poruncile bisericii sau ale lui Dumnezeu, voinței. Insă aceste trei domenii, precum și elementele psihice corespunzătoare, formează o unitate indisolubilă.

Prin urmare, dacă esența religiei ca o forță tainică nu poate fi pătrunsă cu puterile intelectului, dacă religia nu poate fi învățată, putem învăța tot ce stă în legătură organică cu ființa ei, tot ce condiționează trezirea și desvoltarea ei, putem învăța și cunoaște *faptele* acelora cari au *trăit* o viață religioasă, cari au trăit în Dumnezeu și Dumnezeu în ei, putem cunoaște *doctrina, adevărurile* mărturisite de aceia cari au trăit o viață religioasă, putem

---

[1] *Karl Sirgengensohn:* Die Religion, ihre psychischen Formen, und ihre Zentralidee. Leipzig, 1903.

[2] *E. D. Starbuch:* Religionspsychologie. Trad. germ. de Fr. Beta 2 vol. Leipzig, 1908.

cunoaște mulțimea și *frumusețea formelor* cultice, în care au turnat bogăția abundentă a sentimentelor religioase aceia cari au trăit cu Dumnezeu în raportul exprimat prin cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos: Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele.

Religia creștină nu este numai doctrină, pe care am putea-o epuiza la școală, învățându-o pe de rost, greșală care se comite adeseori și care a îndemnat pe legislator să cadă în altă greșală, cerând ca „religia să nu se mai predea ca obiect de studiu, ci ca morală și credință creștinească, folosindu-se un contact strâns cu biserica". Greșala anteproiectului este evidentă după ce am arătat că religia reclamă întreg sufletul omului, care are cerințe intelectuale, sentimentale și voliționale deopotrivă. Greșește catehetul a cărui activitate se reduce la instrucție religioasă, dar tot așa de mult greșește și legislatorul care cere pentru educația religioasă a tineretului școlar numai practică religioasă, „folosindu-se un contact strâns cu biserica"; cere cu alte cuvinte scoaterea religiei și a preotului-catehet din școală, ca și când religia nu s'ar ținea de cultura generală a intelectualului modern, iar învățământul religios n'ar avea nici o putere educativă. Greșala aceasta a unor intelectuali sus puși, pare a fi veche și greu de reparat. Doar nu de mult pretindea un asemenea „învățat" ca cultura preotului să se mărginească la „Molitvelnic", iar activitatea lui la practică bisericească, prezentată de ei ca anacronică față de ritmul civilizației moderne. Astfel încearcă acești uzurpatori ai culturii naționale să compromită Biserica și misiunea ei sfântă, catehizarea în școala secundară, ca cel mai important mijloc de educație a tineretului.

Oamenii aceștia nu-și dau seama că pentru a putea practica o învățătură — oricât de simplă ar fi aceea — se cere învățarea, însușirea, asimilarea ei. Oamenii aceștia nu-și dau seama că doctrina creștină propovăduită de Biserica noastră, pe cât pare de simplă, pe atât este de profundă, și că ea cuprinde adevăruri mai înalte de cât toate sistemele marilor filosofi din lume, adevăruri a căror valoare este neperitoare, pentrucă sunt descoperite oamenilor de Dumnezeu, care a spus că: „Cerul și pământul vor trece,

iar cuvintele mele vor rămânea în veci". Oamenii aceştia nu vreau să înţeleagă că singură doctrina creştină propovăduită de Biserica noastră mai poate oferi azi „puncte cardinale" în „haosul" vieţii spirituale în care se zbate tineretul şcolar lipsit de un temeinic învăţământ religios. Oamenii aceştia nu vreau să înţeleagă că doctrina creştină propovăduită de Biserica noastră oferă sufletului zbuciumat al intelectualului modern cea mai sănătoasă concepţie despre lume şi viaţă, concepţie înălţată pe ruinele materialismului marxist şi a idealismului hegelian din Apus, părăsite chiar de popoarele civilizate în sânul cărora s'au născut.

Despre această concepţie, care trebue împărtăşită tineretului din şcoala secundară de către preoţii-cateheţi de o cultură superioară tuturor profesorilor secundari, spune *filosoful ortodoxiei naţionale, Nichifor Crainic*, următoarele: „Dacă idealismul nu recunoaşte materia, dacă materialismul nu recunoaşte spiritul, nimic din exclusivismul simplist al acestor două doctrine nu atinge doctrina spirituală. In aceeaş formulă de viaţă, ea cuprinde şi spiritul şi materia, soluţionând armonios antinomiile celor două doctrine extremiste. Spiritul e afirmat, materia e netăgăduită. Dar spiritul este primordial şi exercită asupra materiei primatul său patern. Ordinea cosmică în toată divina ei frumuseţe, nu e opera hazardului, ci opera spiritului care îmbracă în formele existenţei pasta amorfă a materiei. Bucată vie din univers, rezumând întreaga minune a existenţii, omul nu e nici umbra iresponzabil spânzurată de idee, nici iresponsabilul animal decapitat şi redus la ritmul mecanic al determinismului materialist. El e trup din materie şi spirit din divinitate. In virtutea spiritului liber, el domină materia şi e factor determinant şi activ în întâmplările vieţii. Atributul acesta îl face responsabil de actele lui. Doctrina spirituală, cuprinzând în amploarea ei fără egal cele două elemente ale vieţii, ţinând seama prin urmare de cele două naturi ale aceleiaşi realităţi, e doctrina realismului creştin. Pentru un intelectual de structură normală, e imposibil de găsit un climat mai larg şi mai prielnic şi mai adecvat vieţii".[1]

---

[1] *Nichifor Crainic:* Puncte cardinale în haos, p. 34.

Aşa dar, e mai presus de orice îndoială că pentru cunoaşterea şi însuşirea deplină a acestei concepţii despre lume şi viaţă, este absolut necesară catehizarea în şcoala secundară. Religia trebue să rămână în această şcoală ca obiect de studiu, aşezat în fruntea tuturor obiectelor de învăţământ, aşa cum a fost şcoala românească din Ardeal, din care a ieşit generaţia de intelectuali, făuritori ai României Mari. Numai un învăţământ religios temeinic, executat în toate clasele I—VIII, cel puţin două ore pe săptămână, va putea duce la „practicarea învăţăturilor Mântuitorului", la „viaţa morală" şi la „credinţa creştinească" cerute de legislator. Fără acest învăţământ religios sistematic, deziderațele legislatorului rămân nişte biete floricele tăiate de la rădăcina lor dătătoare de viaţă.

Catehizarea în şcoala secundară şi îndeosebi în clasele superioare, este de o importanţă nebănuită, pentru că la vârsta aceasta, generaţia tânără intrând în primăvara vieţii, trece prin cele mai mari complicaţii sufleteşti, prin cele mai intense frământări interne.[1] Râul de viaţă tinerească se sbuciumă impetuos în tendinţa sa de a-şi croi acea alvie, în care are să se scurgă în anii maturităţii. Generaţia tânără intră acum în cea mai grea luptă a vieţii sale, iar legislatorii noştri şcolari cer ca ea să fie lipsită tocmai acum de cel mai puternic şi mai valoros sprijin sufletesc, care trebue să fie preotul-catehet. Căci a întinde mâna de ajutor aşteptată şi căutată de tineret în aceşti ani de grea cumpănă a vieţii, în locul prim este chemat preotul-profesor de religie.

Necesităţile sufleteşti ale tinerimii de azi sunt foarte multiple, viaţa care o aşteaptă cere multe de la ea; de aceea ar fi o crimă să fie înlăturat preotul-catehet tocmai din clasele superioare ale şcolii secundare *româneşti* atunci când acesta trebue să apară în ochii omului tânăr ca fiinţa de care el are cea mai arzătoare nevoie.

Referindu-mă aici numai la câteva rezultate ale psihologiei moderne, voiu putea arăta că sufletul tineresc, în doc-

[1] De aceste probleme de pedagogie religioasă m'am ocupat mai pe larg, folosindu-mă de rezultatele psihologiei adolescentului, în cartea mea: *Evanghelia în şcoală*, Sibiu, 1935, p. 146—174.

trina creştină propovăduită de Biserica noastră, poate afla soluţionarea celor mai grele probleme în faţa cărora îl pune viaţa, în vârtejul căreia are să intre el acum. Cei mai mulţi tineri părăsesc şcoala absolvând patru, şase, sau opt clase secundare. Invăţăturile Mântuitorului, prezentate aşa cum trebue — o muncă grea, care reclamă o cultură înaltă — nu numai că nu vin în conflict cu cerinţele sufleteşti ale tineretului şcolar ci din potrivă ele sunt adevărata hrană ziditoare de suflete, căutată cu dor fierbinte de tinerime.

Punctul central care direcţionează viaţa sufletească a omului tinăr este *dorul de viaţă nouă*. Acest dor se naşte din râul puterilor trupeşti şi sufleteşti, care în anii de tinereţe se umflă ca râurile primăvara. Adolescentul simte că prin vinele lui circulă o nouă sevă de viaţă, simte că el devine mai tare şi mai deştept.

Din această intensificare a puterilor sale fizice şi intelectuale, rezultă o gradare a *conştiinţei de sine*. Omul tânăr simte tot mai mult o necesitate de a se afirma, de a-şi impune dreptul său la existenţă personală. Nu se mai lasă bucuros îndrumat şi condus, se deşteaptă în el *impulsul spre libertate*. Autoritatea superiorilor este privită de el cu ochi critici. Simţind el că este „mai tare" şi mai „deştept", doreşte să stea pe picioarele proprii, să judece, să-şi dea părerea, să fie independent.

Sporirea forţelor intelectuale trezeşte într'ânsul *dorul de a cunoaşte*, de a descoperi tainele firii. El are acum încredere nemărginită în puterea raţiunii omeneşti, de la care aşteaptă rezolvarea tuturor problemelor vieţii. Simţindu-se el în posesia unei proaspete puteri spirituale, înclină spre cunoştinţele abstracte ale filosofiei. Idealismul, cu sborul ameţitor al fanteziei, este de asemenea un sanctuar scump al tinerimii.

In latura volițională, psihologia adolescentului se manifestă printr'un *curaj deosebit*. Eroismul, dorul după fapte mari, după realizări excepţionale, îi aprinde sufletul.

Acum se pune întrebarea: afla-va tânărul în doctrina creştină mulţumirea cerinţelor sale sufleteşti? Răs-

punsul poate fi numai afirmativ și sunt nevoit să-l dau aici numai fragmentar, din cauza lipsei de spațiu.

Am afirmat că sufletul tânăr este frământat de dorul după viață și adevăr. Unde ar putea să caute cineva cu toată încrederea adevărul și viața, dacă nu la Mântuitorul nostru Iisus Hristos, care a spus despre Sine: Eu sunt calea și adevărul și viața. El a *trăit*, n'a dat numai sfaturi teoretice sau utopice, o viață ce duce la nemurire.

Iar adevărul desăvârșit, — după care însetează savantul întrupat în mod neîntrecut în „Faust" al lui Goethe, ca și țăranul cel mai simplu — cine l-a descoperit oamenilor pentru totdeauna dacă nu Iisus Hristos, care chiamă cu glasul Său blând tineretul însetat după știință, zicându-i: „De va înseta cineva, să vină la Mine și să bea".

Tineretul plin de curaj și însuflețit pentru fapte mari, pentru eroism, cred că nu are exemple mai desăvârșite decât sunt eroii credinței lui Hristos. După această argumentare fragmentară întrebăm pe on. autori ai antreproiectului discutat: cine va da aceste lămuriri delicate, cine va ajuta pe tinăr să iese din labirintul frământărilor sale sufletești, dacă tocmai în clasele superioare ale școlii secundare părintele sufletesc al elevului are să fie dat afară din învățământ?

Dar trecând peste aceste dovezi, singur adevărul susținut de fiii cei mai buni ai neamului nostru, adevărul că sufletul românesc în esența sa este religios, ne îndreptățește să credem că educația tineretului în școala nouă, care va da neamului românesc îndrumătorii vieții și ai destinelor sale spre un viitor mai strălucit, nu poate fi lipsită de o catehizare executată cu sfințenia cuvenită celui mai scump tezaur al sufletului național: credința strămoșească.

ȘTIRI ȘI DOCUMENTE DESPRE BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ DIN TRANSILVANIA DUPĂ 1761

CULESE DIN ARHIVA CONSILIULUI DE STAT ȘI A CABINETULUI IMPERIAL DIN VIENA[1]

de

Prot. Dr. ȘTEFAN LUPȘA
Rectorul Academiei teologice din Arad

2. ÎNDEPLINIREA SCAUNULUI EPISCOPESC ORTODOX DIN TRANSILVANIA DUPĂ MOARTEA ADMINISTRATORULUI DIONISIE NOVACOVICI

Murind episcopul administrator al eparhiei ort. române transilvane, Dionisie Novacovici, la 8 Dec. 1767, în Sântandreiul de lângă Buda, cetatea sa de scaun titular,[2] îi lăsă stăpânirii pe lângă grija de a pune mâna pe averea rămasă dela el încă și grija de a se scăpa cât mai ieftin de obligația de a-i da urmaș.

In ce privește lăsământul, dispoziția cea dintâi a stăpânirii îl destinase pur și simplu episcopiei unite din Blaj, pentru seminarul ei, pentru ca să-și poată pregăti cu ajutorul acesta preoții uniți atât de bine, încât ei prin activitatea lor misionară să ajute la desființarea bisericii ortodoxe în Transilvania.[3] Iată un scop, dat de o stăpânire nepărtinitoare, unei averi de proveniență ortodoxă! — Ulterior însă, probabil jenată de lipsa de logică a acestei dispoziții, cu 'ea o modifică în sensul că partea cea mai mare a lăsămâ..ului răposatului episcop administrator Dionisie o dărui orfelinatului romano-catolic din Sibiu.[4]

---

[1] Urmare dela pag. 251.

[2] I. Mateiu: o. c., p. 27; I. Lupaș: Ist. bis. a Românilor ardeleni, Sibiu, 1918, p. 123.

[3] V. mai jos, St.-R. 2163—1768.

[4] I. Lupaș: o. c., p. 123, St-R. 201 și 1285/1770.

Cu privire la rezolvarea problemei succesiunii lui Dionisie în conducerea bisericii ortodoxe române din Transilvania ne-a rămas un vast protocol, pe care l-a studiat dl prof. I. Mateiu, în cartea dsale des citată aci, despre vacanțele Mitropoliei ortodoxe din Ardeal în veacul al XVIII-lea (p. 27—34), publicând din el piese în anexe (IV—VI, p. 75—102).

Generalul comandant al Transilvaniei, O'Donel, se consultase în privința ei cu episcopul greco-catolic și cu cel romano-catolic, precum și cu doi consilieri catolici din guvernul ardelean.

Episcopul unit cerea să nu li se mai dea ortodocșilor ardeleni episcop ortodox, ci să-i fie supuși lui însuși. Toți ceilalți consultați au fost însă contra acestei soluții. Una din cauzele care pledau contra ei era că episcopul unit de atunci, Atanasie Rednic, ca și antecesorul său P. P. Aron, era urît și de ai săi, nu numai de ortodocși.[1] Toți fură de părerea că ortodocșii ar fi împinși la disperare și la excese dacă ar fi expuși prozelitismului brutal al episcopului unit.

Despre acest prozelitism brutal avea guvernul la mână plângeri, ca următoarea,[2] a treia de acest fel, a locuitorilor

---

[1] I. Mateiu: o. c., p. 31.

[2] St-R. ad 2163/1768: *Excellentissime Domine Domine Comes et Praeses, Excelsum Magni Principatus Transylvaniae Gubernium. Domini Domini Gratiosissimi:*

Ternis jam vicibus, lamentabili, et omni commiseratione digno affectu Excelso Regio Gubernio humillime repraesentaveramus: Qualiter Illustrissimus Dominus Unitorum Episcopus, ac simul Dominus Noster Terrestris aspera, et pene ab humana natura abhorrenti Jurisdictione in nos saeviat; dum anno proxime praeterito 1767, puro Religionis nostrae odio affectus, suis positive commisit: ut universorum Incolarum non-unitorum in suo Dominio reperibilium Aras in privatis duntaxat Iaribus Divino honori dicatas funditus evellant, appensas Aris substantias dissipent, campanas nostro aere emptas in suum usum convertant, primores Incolas captivitati mancipent, et Presbyteros e Dominii finibus exterminent, addita hac etiam emphas malle se subditis carere, quam Schismaticos in suo Dominio ferre.

Et profecto respondit edicto eventus: Nam, licet haec omnia, ad incitas redacti, periclitati fuerimus, et actu etiam in his miseriis volutemur, atrox tamen illud est, quod in raptu cuiusdam nostrae campanae, aedituum nostrum legali inhibitione obsistere volentem tam lethali vulnere ut protinus animam emiserit confixerint, incolas diris verberibus cruciaverint, et clamydem Popae Thodor non contemnendo sumptu paratam vi abstulerint. Tandem cum ad demissas nostras preces Excelsum

comunelor Cergăul-Mare, Ciufud, Vezea (Veza), Spătac și Mănărade din domeniul episcopiei blăjene:

În trei rânduri ne-am plâns la înaltul guvern — scriu sătenii — că episcopul unit, în calitatea sa de proprietar al nostru, ne tratează aspru, sălbatic și neuman, întru cât în anul trecut, 1767, din pură ură contra religiei noastre le-a poruncit în mod răspicat oamenilor săi să surpe din temelie toate altarele noastre, așezate în case particulare[1] numai, averile acestor altare să le risipească, clopotele

---

Regium Gubernium praelaudato Domino Episcopo paterne intimasset, ut tranquillitatem religionis non interturbaret, praelaudatus Dominus Episcopus quamdiu Excelsi Gubernii Intimatum lento sensu perlegisset, tamdiu nostrum expressum diris fustibus, exemplo crudelitati simillimo, feriri jussit. Alia etiam Excellentiarum Vestrarum monita in hac ipsa materia exarata pertinaci fronte in nihilum abire, consultum sibi esse duxit.

Haec, et his non minora sunt Rationum principia, quibus internae tranquillitatis amorem exulare, et liberum Religionis exercitium altissimis ordinationibus Regiis fundatum averti, est necese; atque hinc ortum est, quod magna incolarum frequentia, cum se Templis, aris propria industria erectis, et sacerdotibus inimica persecutione infestatis privatam esse senserit, relictis patriis penatibus, et abducta furtim supellectili partim in vicinos comitatus transmigraverit, partim vero toto principatu excesserit; et quantum inde detrimenti aerario regio accedat, colligere pronum est. Quamobrem

Nullam nos erga praelaudatum Dominum nostrum Terrestrem injuria compensam flagitare praemeditamur, verum anteriorum duntaxat Gubernialium commissionum in hoc negotio institutarum, et nullorum eatenus subsecutorum effectuum memoriam humillime recitamus, quibus intrinsece cognitis, demisse oramus: dignentur Excellentiae Vestrae alia etiam remedia adhibere quibus iam confirmata in nos saevitici exercitium suffocatum iri quoad et liberum nobis sit nostros Parochos in vicinis Pagis exules ad officium revocare et privatas Aras pro Oratorio retinere; ne ut iam fit infirmi absque sacramentali viatico moriantur, mortui sine Christiana Solemnitate sepeliantur et vitam irrationabilibus animantibus fere conformem ducere cogamur; illud demum pro justitiae plenitudine gratiose injungere ut campana et popae Thodor Clamys singula vi ablata et nunc apud unitos existentia nobis restituantur:

Qui pigi venerationis cultu
Excellentiae Vestrae et Exc. Regii Gubernii
Humill. servi, incolae non uniti possessionum Nagy Csergö.....
Dominio Balasfalvensi Adjacentium.

(După copia bătută la mașină, pe alocurea incomplet, de un dactilograf al arhivei din Viena, la comanda mea).

[1] Probabil din cauză că la desmembrarea din 1761 comisia bucoveană le luase bisericile și le dăduse popilor uniți.

cumpărate pe banii noştri să le confişte spre a le folosi ei, pe sătenii fruntaşi să-i aresteze, iar pe preoţi să-i scoată din cuprinsul domeniului, adăugând cu emfază că: preferă să rămână fără supuşi, decât să rabde schismatici pe moşia sa.

Iar evenimentele îi confirmă edictul: Pentrucă, treacă-meargă că am fost împinşi la extremă desnădejde prin aceste ameninţări şi că suferim până 'n ziua de astăzi aceste necazuri, dar e groaznic că la răpirea unui clopot de al nostru, pe sfătul nostru care voia să se opună cu protest legal, l-au rănit mortal străpungându-l aşa, încât îndată şi-a dat sufletul, pe săteni i-au chinuit cu bătăi crunte şi odăjdiile popii Todor, cu bani grei cumpărate, le-au luat cu forţa. In sfârşit, după ce la cererile noastre umilite înaltul guvern i-a poruncit domnului episcop să nu ne tulbure pacea religioasă, domnul episcop în timp ce citea încet ordinul înaltului guvern, porunci să fie bătut cu lovituri crunte trimisul nostru,[1] dând exemplu de cruzime. Nici alte admonieri ale guvernului nu le-a luat în seamă. Urmarea fu că mare mulţime de locuitori, lăsându-şi vetrele strămoşeşti şi luându-şi pe furiş calabalâcul, s'au mutat parte în judeţele vecine, parte în altă ţară.

Rugăm deci înaltul guvern să binevoiască a adăuga ordine noi la cele anterioare, rămase fără efect, pentru sistarea nedreptăţii ce ne-o face proprietarul nostru, pentru înăbuşirea cruzimilor împotriva noastră şi pentru ca parohii noştri, fugiţi prin satele vecine, să se poată întoarce şi să poată sluji la altarele noastre private ca la biserici, ca să nu ne moară bolnavii necuminecaţi, precum ni s'a întâmplat deja, ca să nu ne îngropăm morţii fără slujbă şi să nu fim siliţi a duce viaţă aproape ca a dobitoacelor; ca, în sfârşit, clopotul şi felonul popii Todor, luate cu forţa şi folosite acum de uniţi, să ni se restitue.

Guvernul, la 2 Maiu 1763, îi aduse la cunoştinţă episcopului că i s'au plâns de persecuţii religioase satele Cergăul-Mare, Ciufud, Veza, Spătac şi Mănărade. Ii ordonă să nu-i mai prigonească şi să le restitue lucrurile răpite, în special felonul Popii Todor, pentru că în caz contrar,

---

[1] Care avusese curajul să-i ducă ordinul guvernului.

guvernul îi va intenta proces la judecătoria comitatului, ca unui proprietar abuziv.[1]

A doua zi îi scrie generalul comandant (președintele guvernului) o scrisoare, în care după ce reproduce în extras bogat plângerea de mai sus a satelor numite, îi aduce aminte că încă anul trecut l-a făcut atent guvernul că schimbare în distribuirea din 1761/2 pe confesiuni a Românilor din satele Ardealului nu se poate face decât cu aprobare imperială și că a crezut necesar să-l admonieze și 'n particular, să se abțină dela violențe contra iobagilor în chestiune, ci, pe cât se poate, să-i dispună la unire prin mijloace blânde, pentrucă dacă va mai primi plângeri similare, va fi silit să le înainteze Curții.[2]

---

[1] Paria Commissionis Gubernialıs dd. May 1768 R-mo Ep-po Athanasio Rednik exaratae:

Non Uniti Incolae possessionum N. Csergöd, Csufud, Veze, Szászpatak et Monorat eas in conspectum Gubernii detulerunt contra R-mam D. Vestram querelas, quas hic in advoluto eidem Gubernium communicandas censuit, si sua his constet veritas, non immerita profecto animum Gubernii admiratio subire potest, quomodo accidere potuerit, ut vir sacri ordinis, non nullique animi, et cui pascendarum potius, non dispellendarum ovium cura commissa est, eo acerbitatis (gradu?) deductus sit, ut tam dura animadversione in suos subditos, ad supremum hoc status Transilvanici consilium refugientes usus sit.

Quidcumque demum cum suis subditis querulantibus R-ma D. V-ra hactenus egerit, id modo in ulteriorem disquisitionem Gubernium vocare non vult, in saltem R-mam D. V-ram serio Gubernium hortatur, ut ob recursum huc sumptum nulla injuria querulantes afficiat, memor verum altissimarum ordinationum, quae de tuendis contra saevitiam Dominorum suorum Terrestrium subditis emanarunt a divexandis praeter omne meritum suis Iobbagionibus se contineat, resque mobiles iisdem suo iussu ablatas, signanter clamidem popae Thodor illico restitui jubeat, eosdemque tranquilla quiete frui, et servitia Regiis ordinationibus stabilita praestare sinat persuasum habitura, contrario in casu necessitatem gubernio impositum iri contra R-mam D. V-ram tanquam Dominum Terrestrem in suos subditos saevientem in conformitate altissimarum dispositionum coram continua comitatus Tabula legitimi processus inchoationem ordinandi.

[2] Copia Litterarum Excellmi D-ni Comitis Commendantis Generalis, et R. Guberny Praesidis, ad R-mum Dm Eppum Gr. R. unitorum Fogarasiensem exaratarum ddto. Cibiny 3 May 1768.

Varia sunt, quae contra R-mam D. V-ram sevitici in incolas non unitos Possessionum Nagy Csergö, Csufud, Veze, Sasspatak et Monorra Dominio Balasfalvensi, et simul Juri R-mae D. V-rae Dominali subjacentium non tantum hactenus commonstratae, sed etiam continuative contra iteratas Gub. Regii adhortationes exercitae Puncta, recenter etiam Gubernio recensentur et supremae ejusdem autoritati pro

Prozelitismul episcopiei unite în satele domeniului său, vecine cu Blajul și guvernate de oamenii episcopiei, a continuat și cu vremea a dus la rezultat, încât azi mi se pare că doar în Ciufud mai există o biată filie ortodoxă, dar rezistența eroică a sătenilor dela 1767/8 a cruțat necazuri similare multor sate din întreg Ardealul, contribuind la punerea ad acta a propunerii lacome a episcopului unit de a se rezolva problema succesiunii episcopului administrator Dionisie prin supunerea arbitrară a ortodocșilor ardeleni jurisdicției episcopului unit.

Episcopului romano-catolic, Bajtai, încă i s'au comunicat, ca și celorlalți consultați, cele 5 chestiuni ce aveau să formeze punctele de desbatere ale comisiunii transilvănene cu privire la cererea ce o făcuse Dionisie Novacovici înainte de a muri: ca să i se numească urmaș în Ardeal.

Răspunsurile mai interesante ale episcopului Bajtai sunt:

La chestiunea II: Că Românii din Transilvania emigrează, e adevărat, dar că ar fi emigrat în ultimul timp 17,000 de familii, cum s'a denunțat, nu e adevărat. S'au trimis, de altfel, doi comisari regali, să cerceteze cauzele emigrărilor.

La chestiunea III: Denunțul că episcopul unit caută să-i aducă pe neuniți la unire prin mijloace aspre, e adevărat, întru cât episcopul Bajtai prezintă date că episcopul

---

congrua medela substernuntur, signanter autem: Quod R-ma D. V-ra anno proxime praeterito suis commississet... (urmează reproducerea jalbei sătenilor, apoi:)

Notam esse altissimam intentionem Regiam in conservationem contribuentis suae plebis providentissime directam eidem R-mae D. V-rae nullus dubito, sed modernas Valachorum circumstantias ita comparatas esse, ut status illorum inconsulta Majestate alterationem aliquam haud admitteret, insinuante anno proxime praeterito Gubernio Regio etiam intelligere potuit et ideo in particulari etiam R-mam D. V-ram commonendam esse existimavi, velit actiones suas cum saepe mentionatis iisdem non unitis, ita moderari, ut omnis violentia quoad exercitium vel maxime religionis suae exulare queat, sed in quantum fieri potest, suavioribus mediis, religiosaque cooperatione et mitiori zelo ad sacram unionem disponantur, secus si similes querelae ulterius quoque continuabuntur, non in malam partem mihi eadem R-ma D. V-ra interpretabitur, si pro adhibendo convenienti remedio in praesentiam Suae Mattis Regiae pro mea obligatione promovere necessitabor. Qui... etc. (St-R. 2163/1768, după copia aceluiaș dactilograf).

unit își alungă cu forța supușii schismatici din domeniul său blăjean și pe unii neuniți nu vrea să-i sufere între supușii săi.[1]

In legătură cu această chestiune, comisiunea propune ca prin cancelaria transilvană să se ceară un decret imperial de îndrumare a episcopului Atanasie Rednic la blândețe în propagarea unirii, mai ales între propriii săi iobagi, sub cea mai grea răspundere, și să fie provocat ca și preoților săi să le dea el însuși îndrumări în același sens.[2]

La chestiunea IV: „Ce mijloace să se întrebuințeze pentru promovarea sfintei uniri și că oare consult ar fi să se oblige uniții a-și trimite copiii în școlile latine"? — Bajtai răspunde că pe lângă măsurile de curând luate: scutirea de impozit a clerului unit, plata ce li s'a rânduit în timpul din urmă și punerea lor pe picior de egalitate cu clerul romano-catolic, ar mai fi de dorit mai buna cultivare a clerului unit, iar în acest scop ar trebui ca împăratul să dăruiască averea rămasă dela episcopul ortodox, precum a și dispus deja, seminarului unit.[3] Ar mai trebui

[1] St-R. 2163/1768, Protocolul ședinții din 22 Iulie 1768 a comisiunii transilvane.

[2] Idem. „Ohngeachtet nun von Seiten des Gub. dieser Unfug allschon abgestellt, auch seitdem einige weitere derley Anmassungen vom Bischof nicht unternommen worden, so wird doch, um für das künftige denselben von derley ungebührlichen Betragen desto gewisser abzuhalten, allerdings diensam seyn, dass ihm ein a. h. Decret von Seiten der hiesigen sieb. Kanzley nachdrucksamst eingebunden werde, womit er gegen das nicht unirte Volk durchgehends der geziehmenden Sanftmuth, die vorzüglich zur wahren Bekehrung den Weg bahnen könnte, sorgfaltigst anmahnen, sonderheitlich aber gegen seine eigene Unterthanen von allem gewalt samen Vorfahren, wie solches von Ihm vorgekommen, künftighin bey schwerster Verantwortung ganz unfehlbar sich enthalten solle. — Notă: RES. AUG. v. St-R. 704/1770. — Despre executarea acestei propuneri v. I. Lupaș: o. c. p. 148.

[3] Da vorzüglich auf die gute Formirung und den behörigen Unterricht der Geistlichheit hierunter das meiste ankommet, auf dass diese das unwissende Volk zu belehren und zur Union zu lenken im Stand seyn möge, und da die derzeit noch abhandene Stiftungen darzu nicht erklecken, dass die hinlängliche Anzahl der Geistlichkeit daselbst hergezohen werden möge, so wird anforderst auf die Erweiterung derley Fundationen der Bedacht annoch genommen werden müssen, zu welchem Endzweck auch von E. k. k. Apostolischen Majestät das vom letztverstorbenen schismatischen Bischof hinterlassene Vermögen, wenn anderst solches eingebracht werden mag, allschon allermildest gewidmet worden ist. — St-R. 2163, Prot. Comisiei, șed. 22 Iul. 1768.

apoi ca preoţii uniţi de prin sate, cari n'au făcut şcoală, să fie chemaţi în grupuri la cursuri şi examene, la seminarul din Blaj. Trimiterea cu forţa a copiilor uniţi şi neuniţi la şcoli latine principial n'ar fi de recomandat, dar dacă avem în vedere că în valea Rodnei impunerea silnică a unirii cu ajutorul militarizării grănicereşti a dat rezultate bune, ar trebui totuşi admisă. La vizitaţii însă, ar trebui ca clerul unit să evite sila şi asprimea faţă de neuniţii constrânşi a-i primi în vizitaţie, a le deschide bisericile lor (ortodoxe) şi a le asculta, chiar dacă n'ar fi dispuşi, predicile, mai ales ale episcopului Rednic.

Chestiunea a IV-a părându-i comisiei „în cele transilvane" deosebit de importantă, îi consacră o şedinţă specială în 28 Iulie 1768, în care se discutară două puncte nevralgice: 1. Oare nu cumva e silnicie silirea ortodocşilor ca la vizitaţiile episcopului şi protopopilor uniţi să-i primească în bisericile lor şi să le asculte acolo predicile?[1] Comisiunea decide că nu e silnicie, deoarece ortodoxul tot mai e liber şi după ce a ascultat predica unită, să rămână ortodox sau să se facă unit. Mai adaugă, spre sublinierea logicei iezuite a acestei concluzii dezarmante, că menţinerea silirii (nesilnice!? a) ortodocşilor la primirea şi ascultarea vizitatorilor (=misionarilor) uniţi e necesară, fiindcă fără ea nu mai poate înregistra episcopul unit succesele de până acum în răspândirea unirii.[2] — 2. Cei ce părăsesc

---

[1] Nachdem angezeiget worden, dass bey den Visitationen des unirten Bischofs das schismatische Volk auch wider Willen verhalten werde dessen Predigen anzuhören, und denselben auch in den eigenen Kirchen zu Abhaltung dieser Predigen zuzulassen ob nicht dieser Zwang der Union nachtheilig fallen, und somit für das künftige gänzlich abzustellen seyn dürfte, so, wie ohnehin auf die Anwendung alles Glimpfes und einer bescheidenen Mässigung gegen die nicht unirte oben allschon alleruntertänigst angetragen worden ist? — St-R. 2163/1768, Continuatio Protocolli. De sessione habita die 28 Julii 1768.

[2] Ist die Erwehnung allschon geschehen, dass überhaupt dem unirten Bischof und dessen unterstehender Geistlichkeit vor allem die Mässigung in ihren Benehmen gegen die nicht unirte nachdrucksamst einzurathen sey. Wann diess fortan gehörig beobachtet wird, so mag die Verbindlichkeit, dass die Schismatici zuweilen die Predigten der unirten Bischofe anzuhören gehalten sind als ein Zwang in der Religion nicht angesehen werden, weilen sie doch allzeitig noch in der Freyheit bleiben, ob sie diesen Vorstellungen Plaz finden lassen, oder in dem Schismate beharren wollen? Dahero auch gegenwärtig um so mehr hievon ganzlich zu praescindiren

2

unirea sunt a se considera drept apostaţi şi a se pedepsi ca atare? Comisia constată că până acum nimănui nu i s'a aplicat poena apostasiae pentru părăsirea unirii şi pe bună dreptate, pentru că nici trecerea la unire nici revenirea la ortodoxie nu s'a făcut cu mărturisire de credinţă, nici cu cunoaşterea deosebirii dintre cele două religii.[1] Just ar fi deci ca, dacă e vorba să pedepsim părăsirea unirii, să nu declarăm, întâi, de unit decât pe cine cunoaşte şi mărturiseşte conştient credinţa catolică. Ar trebui deci ca nimeni să nu fie primit la unire până n'ar fi instruit în ale credinţii. Considerând însă ignoranţa poporului român, inclusiv clerul unit, pretenţia aceasta ar face imposibilă pe multă vreme orice răspândire a unirii. Soluţia recomandată de comisie este deci ca să se considere unirea ca perfectă dacă e perfectă în privinţa formei trecerii. Să fie deci instruit episcopul unit ca să aibă grijă, ca trecerile la unire să fie făcute în prezenţa unui asesor dela judecătorie şi cu scrisoare pe care să tragă cruce în dreptul numelui său cel ce trece la unire şi să i se spună că nu mai poate reveni asupra trecerii.[2] Iar de vreme ce în

---

wäre, als ausser denen, und wenn man das Volk gar nicht anhalten sollte, den Anreden des Bischofs Gehör zu geben, der von dessen visitationen zu den zeithero erwürkte gute Nuzen schwerlich mehr zu erwarten seyn dürfte. — Idem. —

[1] Der bisherigen Uebung nach sind jene, die von der union ad Schisma wiederum zurückgetretten, mit der poena apostasiae niemals beleget worden; und in der That, wenn man in Erwegung zieht, dass diese Leuthe bishero es kaum für sträflich angesehen, ad Schisma sich wiederum zu wenden, welches durchgehends im Land toleriret ist, dass sie ferners bey der herübertrettung keine förmliche professionem fidei ablegen und so, wie sie ohne genugsamen Unterricht zur union sich bekennen, eben so leichtlich auch und grösstentheils ohne rücksicht auf den wesentlichen Unterschied wiederum zum Abfall sich bewegen lassen.

[2] . . . der unirte Bischof ausdrücklich angeviesen werden solle, somit nehmlich diejenige, die ad unionem sich wenden wollen, jedesmal in der Gegenwart ein- oder des anderen assessorio von den tabulis continuis einberichten, über ihre Nahmen ein Verzeichniss gefasset, und, da sie grösstentheils des Schreiben selbst unkündig sind, von jedem bey seinem Nahmen gleichsam zur Unterfertigung der Zeichen eines Kreuzes beygerückt, sodann aber denenselben zugleich erkläret, und die ernstliche Ermahnung gemacht werden, dass ihnen fortan keineswegs mehr frey bleiben würde von der Union, zu der sie sich bekennet, abzutretten, und so dem Schisma neuerdings sich zu wenden. Wobey dann dem unirten Bischof auch allerdings obliegen wird, von Zeit zu Zeit die Verzeignisse der herübergetrettenen, so wie auch den-

privința celor ce părăsesc religia catolică există din anii precedenți decret imperial pentru pedepsirea lor ca apostați, e necesar ca acel decret imperial să-i fie repetat guvernului prin mijlocirea cancelariei, pentru ca astfel de acțiuni să nu scape de urmărire și de pedeapsă.[1]

Chestiunea dublă, desbătută în ședința din 28 Iulie 1768 a comisiei transilvanice, pe care am putea-o prezenta sub aspect simplu (unitar) ca problema folosirii silei în răspândirea și păstrarea „sfintei" uniri, era destul de delicată pentru ca să nu poată fi rezolvată cu una cu două.

Curtea se vedea mereu silită a-și redacta din nou decretele date în acest scop, îndată ce i se atrăgea atenția că tot se vede „ghiara mâții din sac", mai ales când i se deștepta teama că are s'o vadă Rusia. Voia să impună cu sila unirea, fiindcă fără silă n'o putea nici păstra, necum răspândi; însă ar fi vrut ca silnicia să nu se observe.

(Va urma)

jenigen, die wiederum abgefallen, dem Gubernio zu überreichen, damit dieses hieraus den Fortgang der union beurtheilen, und das weitere zur a. h. Wissenschaft anzeigen möge. — Idem. —

[1] Nachdem übrigens hier zugleich die Erinerung vorgekommen, dass wegen der gesezmässigen Bestrafung der jenigen, die grossen (?) von der katholischen religion abfallen und als wahre apostatae zu betrachten kommen, die allerhöchste Anordnung zwar vor einiger Zeit allschon an das Gubernium erlassen, dessen ungeachtet aber diess Strafe bishero noch in keinem Fall würklich verhängt worden;

So wird nötig seyn, hierwegen durch die Kanzley dem Gubernio den a. h. Auftrag zu wiederhohlen, dass derley actiones jedesmal unnachbleiblich prosequiret und in kurzen Fristen vorgenommen und zum Spruch gebracht, dieser auch ohnfelbar von dem Gubernio in den gehörigen Vollzug gesezet werden solle. — Idem. —

CONTRIBUŢII LA NOUA REFORMĂ A ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ROMÂNESC

de

Prot. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Consilier arhiepiscopesc

SCĂDERILE ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Sunt două decenii şi mai bine de când guvernele României făuresc mereu programe de învăţământ, de când în şcolile noastre primare şi secundare se schimbă totul aproape în fiecare an, fără să putem găsi calea cea bună şi metoda cea mai potrivită pentru educarea şi instruirea tinerelor generaţii. In douăzeci de ani am avut vreo cincisprezece reforme ale învăţământului secundar şi primar. Şi reformele nu s'au limitat numai la cele mai radicale inversări ale programului de învăţământ, dar au atins şi structura şcolii, făcând să avem când liceu, şcoli normale şi comerciale cu opt clase, când aceleaşi şcoli cu şapte clase. Am avut secţie reală şi modernă, examene de bacalaureat excesiv de severe şi examene de formă, an de pregătire universitar şi alte multe inovaţiuni în opera de pregătire a elevilor de toate gradele din şcolile noastre.

Rezultatele acestor prea dese reforme au fost cât se poate de rele.

Posturile noastre de radio-difuziune, presa şi Onor. Minister al Culturii naţionale şi Cultelor, prin organele sale, critică astăzi cu multă severitate şcoala românească.

Invinuirile se extind uneori şi asupra familiei *şi în chip exagerat chiar şi asupra Bisericii.*

Vom arăta în cele ce urmează greşelile capitale ale şcoalei româneşti din ultimele două decenii, greşeli care au dus la rezultatele cunoscute.

1. *Cea dintâi greşală constă în faptul că şcoala modernă este prea intelectualistă.*

Din această cauză tineretul, începând din școala primară și până termină Universitatea, a fost și este instruit, dar nu este educat. Deci cultura pe care o dă școala de azi este o cultură din care lipsește tocmai ceea ce este mai esențial, lipsește cultura inimei. Această îndrumare unilaterală a școalei, lasă nedesvoltată în ființa tinerilor generații tocmai acele puteri sufletești care sunt mai importante pentru formarea caracterului și mai necesare în viață.

Un părinte a caracterizat *intelectualismul unilateral* al școalei moderne spunând: *„Școala a făcut din copilul meu un om cu două capete, dar în același timp a făcut ca el să nu mai aibă inimă"*.[1]

Fr. W. Foerster, marele pedagog contimporan, s'a înspăimântat de acest intelectualism exagerat și din cauza aceasta insistă în lucrările sale ca să se facă în școală mai multă educație creștină. *„Intoarcerea la Hristos este revenirea la viață și revenirea la viață este întoarcerea la Hristos.* Pedagogii de astăzi să ia învățătură și exemplu dela marii dascăli ai primelor veacuri creștine, dela Ciril al Ierusalimului, Clement al Alexandriei, Tertulian, Augustin, etc."[2]

Cu drept cuvânt s'a spus că dascălul care împărtășește numai cunoștințe este un meseriaș, pe când învățătorul care odată cu instrucția face și educarea caracterului, este un artist.[3]

2. *O a doua greșală a învățământului modern este aceea că a socotit și socotește religia creștină ca pe un factor care nu ajută cu nimic formarea culturală a omului contimporan.* După concepția făuritorilor programelor noastre de învățământ din ultimul timp, orizonturile de cultură ale omului modern pot fi lărgite de filosofie și de științele pozitive, dar nici decum de religie, care după părerea acestora e bună și necesară oamenilor lipsiți de cultură, oamenilor din straturile sociale de jos.

---

[1] Dr. *Tihamér Tóth:* Jugendseelsorge, Paderborn 1933, p. 237.
[2] *Fr. W. Foerster:* Christentum und Pädagogik, München 1920, p. 40.
Dr. *Th. Tóth:* o. c. p. 232.

Această concepție a făcut ca în programul de educație și instrucție al școlilor de toate categoriile să se inverseze valoarea și importanța obiectelor. Studii care au fost socotite veacuri dearândul ca obiecte principale, au fost trecute în rândul obiectelor secundare.

Astfel religia, a ajuns să fie trecută între dexterități. S'a dat uneori importanță exagerată studiului filosofiei, alteori științelor pozitive, pentru ca să se treacă apoi la supraevaluarea dexterităților și în special a educației fizice și a lucrului manual.

An de an și după fiecare reformă a învățământului românesc, numărul orelor de religie în școlile primare și secundare a fost redus, până ce s'a ajuns în programa de astăzi la o singură oră de clasă pe săptămână în școala primară, la o singură oră săptămânal pentru fiecare clasă în cursul superior al liceului și al școalei normale și nici o oră de religie pentru clasele superioare comerciale.

3. Paralel cu nesocotirea religiei creștine și cu scoaterea ei din programele de învățământ, *s'a încercat introducerea moralei laice în școala românească.* Tendința aceasta de înlocuire a religiei și a moralei creștine cu morala laică, s'a manifestat îndată după războiul mondial. An de an, cu ocazia fiecărei reforme, planul acesta secularizant a fost menținut și desvoltat. Actuala programă analitică, cu o singură oră de religie pentru fiecare clasă din școala primară și cu o oră de educație morală, cetățenească, etc., este o dovadă pozitivă despre tendința de înlocuire a religiei cu o morală laică.

4. Dar prin tendințele și realizările amintite s'a săvârșit cea mai mare greșală în sistemul de creștere a tinerelor generații. *S'a încercat ca fiii neamului nostru să fie crescuți în școala românească într'o concepție cu totul străină de concepția poporului românesc.*

Caracteristica și în acelaș timp puterea de veacuri a neamului nostru, a fost tocmai concepția și trăirea lui creștinească. Această concepție despre Dumnezeu, despre lume și despre rosturile omului în univers, stă și astăzi ca o putere nebiruită la temelia vieții neamului. Prin ea trăește și se orientează în lume poporul nostru credincios.

Şcoala românească din ultimele două decenii, a încercat să desprindă tineretul din această temelie spirituală a neamului şi astfel a reuşit să ne dea generaţii desrădăcinate din concepţia şi din tradiţia de viaţă prin care a trăit şi trăeşte poporul român.

Intrerupându-se continuitatea în opera de transmitere a bunurilor spirituale creştine de la generaţie la generaţie, s'a ajuns la crearea unei generaţii dezaxate, a unei lumi desorientate, a unor tineri care nu mai aud şi nu mai înţeleg şoapta moşilor şi strămoşilor, a unor oameni care se simt străini chiar acasă la ei.

Acesta este rodul trist al şcoalei româneşti după strădanii de două decenii, strădanii care n'au căutat să desăvârşească moştenirea sufletească, lăsată de înaintaşi, ci au împrumutat tot ceea ce a fost rău şi negativ de la alte popoare.

PROPUNERI PENTRU NOUA REFORMĂ A ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Pasul cel dintâi spre orice îndreptare, este să se recunoască greşala şi să se evite continuarea ei. Deci noua reformă a învăţământului românesc trebue să elimine din şcoală toate greşelile trecutului şi anume:

1. *Scopul şcoalei să nu mai fie fixat în sensul de a da elevului numai cunoştinţe.* Şcoala trebue să aibă un scop mai superior şi anume acela *de a forma caractere şi în special caractere religioase-morale.*

Pentru realizarea acestui scop, şcoala trebue să facă în primul rând educaţie, iar instrucţia însăşi să aibă un caracter educativ. Deci *intelectualismul unilateral şi exagerat* trebue înlocuit printr'un *sistem de educaţie şi instrucţie* care să desvolte în chip armonic întreg sufletul omenesc, în legătură cu ţinta ultimă a vieţii, aşa cum o determină evanghelia Mântuitorului.

Numai prin sistemul de educaţie şi instrucţie care cultivă armonic toate facultăţile sufleteşti ale omului, se poate ajunge la formarea caracterului.

Dintre toate obiectele de educaţie şi instrucţie, religia creştină este obiectul care ajută mai mult de cât oricare altul desvoltarea armonică a sufletului omenesc şi formarea caracterului. Religia creştină, prin învăţătura divină pe care o dă omului, prin exemplul desăvârşit al vieţii Mântuitorului, prin viaţa virtuoasă a tuturor sfinţilor şi prin toată comoara de învăţătură religioasă şi morală ce se desprinde din toate paginile cărţilor sfinte, dă cea mai bogată contribuţie la formarea caracterelor şi la creşterea sănătoasă a generaţiilor tinere. Creştinismul, cu adevărurile sale care trec dincolo de veac, cu dogmele sale infailibile, cu triumful absolutului asupra relativului, al categoricului asupra ipoteticului, formează caracterul adevărat al omului de totdeauna.

Iată deci punctul central în jurul căruia trebue să se grupeze întreg materialul şi toată problema reformei învăţământului românesc, dacă se urmăreşte în chip sincer îndreptarea şcoalei.

2. *Dar religia creştină este în acelaş timp obiectul care dă cea mai bogată şi cea mai superioară cultură sufletului omenesc.* „Căci orice cultură, care nu are ca scop principal desăvârşirea personală a omului, este trudă nouă de zidire a turnului Babel. Cultura care n'are la temelia ei stabilitatea şi siguranţa concepţiei creştine, ci numai relativismul raţiunii omului este o formaţie haotică, confuză. Şi fiindcă ideile moderne *n'au putere selectivă* fără contribuţia religiei creştine, omul devine un simplu catalog plin de cunoştinţe ştiinţifice, dar toate dezorganizate.

Numai religia creştină, care reprezintă punctul central şi sănătos al vieţii sufleteşti, este în stare să înfrunte toate primejdiile, să cearnă valorile, să organizeze echilibrul sufletesc, să concentreze pe om asupra adevărului, să-l îndrume pe drumul desăvârşirii şi să-l ducă la posedarea culturii adevărate".[1]

Nici chiar virtuţile naturale, ca de exemplu cumpătarea, vitejia, dreptatea şi înţelepciunea, nu pot ajunge la desăvârşire atâta vreme cât nu sunt luminate de razele

---

1 *Fr. W. Foerster:* Erziehung und Selbsterziehung p. 71—73.

alor trei stele superioare, de razele celor trei virtuţi teologice: credinţa, iubirea şi nădejdea.[1] Deci, cu drept cuvânt s'a putut spune că numai în jurul religiei creştine şi prin religie se poate face în mod armonic şi unitar educaţia omului şi în acelaşi timp adevărata lui formare culturală.

Religia încreştinează, ea moralizează, ea cultivă întreg sufletul omului, ea dă cultura cea adevărată şi unde lipseşte această cultură omul este desechilibrat, desarmonizat şi cunoştinţele, ori cât de multe ar fi ele, n'au nici o valoare superioară. Religia singură este în stare să încoroneze cu adevărat orice cultură în lume.

Dar chiar şi din punct de vedere istoric religia creştină are un titlu de mândrie, pentru că ea a apreciat şi a fost totdeauna factorul cel mai puternic care a stimulat răspândirea culturii adevărate. Veacuri dearândul, Biserica a fost singura putere în lume care s'a îngrijit ca valurile de întuneric să fie alungate de lumina cunoaşterii. Mănăstirile şi şcolile parohiale au fost acelea care au aprins prima candelă a culturii la toate popoarele din lume. Cele dintâi cărţi literare şi de ştiinţă profană, au fost imprimate în tiparniţele bisericeşti.

Toate aceste lucruri dau dreptate acelora care susţin că îndreptarea societăţii româneşti nu se poate face în clipele de faţă şi nici odată fără anumite modificări în planul de învăţământ al tuturor şcolilor noastre. Iar când spunem modificări, nu înţelegem numai aceea ca să se dea o importanţă mai mare învăţământului religios, dar înţelegem ca programele să se modifice astfel încât *acest învăţământ să domine toată instrucţia şi toată educaţia şcolară.* Iată deci motivele pentru care religia trebue să fie introdusă din nou şi ea să rămână pentru totdeauna, în programul tuturor şcolilor noastre, obiectul cel mai important de instrucţie şi educaţie, obiectul în jurul căruia să se realizeze principiul concentrării învăţământului.

De aceea noua programă analitică să prevadă neapărat cel puţin câte două ore de religie pentru fiecare clasă, atât în şcoala primară, cât şi în toate şcolile secundare.

---

[1] Acelaşi p. 201.

3. *Incercarea de înlocuire a moralei creştine cu morala laică, este o greşală tot atât de mare ca şi cele arătate până acum.* Inferioritatea moralei laice faţă de cea creştină, o situează pe cea dintâi mai jos de cât este pământul faţă de cer.

Morala laică este un produs exclusiv al raţiunii omeneşti. Omul însuşi, cu puterile lui proprii, care sunt atât de slabe şi mărginite, caută să găsească temeiul vieţii morale. In creştinism însă, factorul dominant pentru rânduirea vieţii morale este revelaţiunea lui Dumnezeu, făcută prin Iisus Hristos.

In morala creştină totul este dat de Dumnezeu în chip deplin şi desăvârşit, pe când în morala laică totul este imperfect şi slab, după cum slabe sunt şi puterile omului. Morala laică este un conglomerat de păreri, de teorii diferite, care adeseori se contrazic. Această morală n'are deci de cât o *realitate teoretică.*

Morala creştină este o unitate desăvârşită de simţire a oamenilor. *Ea are o realitate practică*, este viaţa însaşi.

Morala laică e studiu, morala creştină e viaţă; morala laică poate da cel mult savanţi, morala creştină dă caractere şi sfinţi.

Morala laică *este subiectivă*, este în funcţie de autorul ei sau de ministerul care ordonă să fie introdusă în şcoală, pe când morala creştină e *obiectivă şi absolută*, ca şi autorul ei.

Morala laică este schimbăcioasă, fiind în funcţie de concepţia vremii, pe când morala creştină e neschimbabilă, căci ea reprezintă în toate timpurile şi în toate împrejurările voinţa lui Dumnezeu.

Din această sumară comparaţie se poate vedea totuşi, destul de clar, inferioritatea moralei laice faţă de cea creştină.

Deci înlocuirea moralei creştine cu morala laică în sistemul de educaţie a tinerelor generaţii, nu poate da de cât rezultate tot atât de inferioare pe cum inferioară este una faţă de cealaltă.

Noua reformă a învăţământului românesc să renunţe deci definitiv la încercarea de înlocuire a moralei creştine

cu cea laică, rămânând ca sufletele să fie modelate după voia și după legile lui Dumnezeu și nu după capriciile oamenilor, plini de patimi și ambițiuni deșarte.

4. *Noua reformă a învățământului românesc să caute apoi a înoda firul tradiției românești — întrerupt — și în spiritul moșilor și strămoșilor și în armonia și superioritatea concepției creștine despre lume și viață să crească generații înrădăcinate puternic în solul spiritual al neamului.* Numai dacă se va face în acest sens noua reformă a învățământului, școala românească va putea ajunge să crească generații sănătoase din toate punctele de vedere, generații folositoare Bisericii, neamului și țării.

In această privință, avem exemplul și experiența deosebit de bogată a școalelor noastre confesionale, în care făcându-se instrucție și educație în spiritul și în concepția poporului nostru, adică în sens creștin și ortodox, s'au format caractere și oameni de cultură deosebit de valoroși și folositori neamului și societății, în toate împrejurările vieții.

5. Lucrarea aceasta de îndreptare și de desăvârșire a sistemului de creștere a generațiilor tinere în școli, trebue să înceapă neapărat cu reforma școlilor normale și a Universităților noastre.

a) Invățătorii, educatorii elevilor din școlile primare, trebuesc pregătiți și înarmați cu toate virtuțile creștine și naționale și cu toată știința pedagogică, pentru ca să poată face opera despre care am vorbit. Această pregătire nu o poate face nicidecum școala normală de astăzi, în care stăpânește o concepție materialistă. Școala normală de astăzi, înstrăinată și îndepărtată de buna sa mamă, de Biserica strămoșească, nu mai poate da școlii primare dascăli și artiști capabili, care în primul rând prin exemplul vieții lor și în al doilea rând prin arta lor de educatori să modeleze sufletul generațiilor tinere în sensul arătat mai înainte.

Deci pentru formarea acestor dascăli ideali, înaintea oricărei reforme școlare, *să se facă reforma școalei normale.*

b) La fel trebuește reformată Universitatea, în sensul ca viitorii profesori ai tuturor școlilor noastre secundare să nu mai fie simpli semănători de cunoștințe, ci caractere

care prin viața lor întreagă fac operă de educație, operă de creștere sănătoasă în spiritul tradiției noastre creștinești și ortodoxe. Fiecare profesor să fie în școală și în afară de școală exemplu viu și putere spirituală, care ajută direct creșterea religioasă-morală a elevilor săi și nu un element înstrăinat de religie și Biserică, sau chiar un răsvrătit contra autorității sale religioase. Atâta timp cât Universitatea nu va fi reformată și adusă la posibilitatea de a da asemenea profesori și apostoli, îndreptarea școlii secundare nu se poate face.

Intr'un chip și mai special trebuesc formați și pregătiți în Universitate profesorii de religie, pentru îndeplinirea misiunii lor de cateheți. Ei trebue să devină elementul cel mai influent și cel mai important în școala românească, elementul care supraveghiază, care îndrumă și desăvârșește opera de formare sufletească, desfășurată de întreg ansamblul școalei.

Deci îndreptarea moravurilor, îndreptarea societății și increștinarea lumii moderne, atârnă în mare măsură de felul cum va ști școala, de toate gradele, să facă educația și creșterea elementelor sale. Invățământul primar, secundar și superior va fi pus pe temelii sigure și definitive numai atunci când se va da religiei creștine importanța și atențiunea pe care o merită ea. Abia atunci școala va fi ceea ce trebue să fie ea, va fi, alături de Biserică și familie, factorul cel bun care ajută la formarea caracterelor și la creșterea bună a generațiilor viitoare.

O CARTE NECUNOSCUTĂ: „MOLITVELE LA POGORÎREA DUHULUI SFÂNT", BUCUREȘTI 1680

de

GH. ȘERBAN-CORNILĂ

Profesor la liceul „Radu Negru", Făgăraș

Intr'un vechiu manuscris de molitvelnic — provenind din părţile Sibiului — am găsit, intercalată între paginile 346 și 375, o broșură frumos tipărită, conţinând în românește molitvele și ecteniile din dumineca Rusaliilor.

Broşura are formatul 4^0 și are numai 28 de pagini, numerotate pe file de la 1 la 14.

Titlul acestei cărţulii este: *„In Dumineca Pogorărei D(u)hului Sv(â)ntŭ"*.

Textul e tipărit în două culori: roșu și negru. Pagina plină are 21 de rânduri.

Paginile broșurii poartă signatura: А, АБ, В, ВБ, Б, ББ, Г și ГБ.

Pe lângă textul românesc al molitvelor și ecteniilor, ce cuprinde slujba din ziua de Rusalii, cartea ne dă și în slavonește unele nume de rugăciuni ca: *„Blgoslovena Bgŭ naşŭ"*; *„Ţriu nb^{s}nâi"*; *„Stâi Bje*; *„O^{t} ce naşŭ"*; *„Iaco tvoe estŭ ţr^{s}tvo"*; *„G^{s}di pomilui"*; *„Priideate poclonimsia"*; *„Blgoslovi dşe moia g^{s}da"*; *„G^{s}di vozvahŭ"*; *„Ispolnimŭ Vecernia ia mltvâ işia"*, etc.

Pe ultima pagină a broșurii, după cuvântul *„Svârşitulŭ"*, avem următoarea notă informativă despre locul și timpul tipăririi, precum și despre cei care au săvârșit-o:

„Kiriacŭ" Ermona^{h}, Typografŭ o^{t} Stoimn^{s}tiri Agapiĭ isă Nicodimo^{m} Ermonahomŭ, o^{t} Stoi mn^{s}tiri Brăncoveani, Vă mitropolie, U bucureşti typomu izdadesia vlto 7188, iu^{l} 8 dnŭ".

După cum reiese din această notă tipărită la sfârșitul cărţii, broșura s'a tipărit la Mitropolia din București, în

anul 1680, de către călugării: Chiriac, de la mănăstirea Agapia, și Nicodim de la mănăstirea Brâncoveni.

Pe prima pagină, textul broșurii are drept frontispiciu frumosul ornament din „*Cheia Înțelesului*" (București, 1678), reprodus în „Bibliografia românească veche" a lui Hodoș și Bianu, vol. I, fac-similul Nr. 185, de la pagina 222.

Incepând de la pagina a 2-a, în partea de sus a paginilor, avem titlul: „*Mltvele la Pogorîrea // Dhului Svntŭ*", cu prima parte scrisă pe pagina cu soț și cu partea a doua scrisă pe pagina fără soț. Acest titlu este încadrat între mici ornamente, asemănătoare cu unele fragmente de ornament din „*Pravila de la Govora*" (Vezi fac-similul Nr. 102 din „Bibliografia" lui Hodoș și Bianu, vol. I pagina 111).

Tiparul cu care s'a tipărit această broșură, este unul și același cu tiparul cu care s'a imprimat și „*Liturghierul*" slavo-român de la București, din 1680. Acest lucru ni-l arată atât litera frumos tăiată — mai ales litera *M*, de o factură caracteristică — cât și unele inițiale ornate identic în ambele cărți.

De altfel, și primul dintre tipografii care au ostenit la tipărirea acestei broșuri, ieromonahul Chiriac, este una și aceeași persoană cu tipăritorul „*Liturghierului*" amintit, așa că identitatea tiparului din aceste două cărți se explică foarte ușor. Dacă între tipăritorii acestei broșuri n'ar figura și numele ieromonahului Nicodim, s'ar putea presupune că aceasta s'ar fi tipărit deodată cu „*Liturghierul*" de la București.

In textul broșurii avem 5 inițiale frumos împodobite. Prima este un *P* și este identică cu aceea din „*Liturghierul*" de la București, reprodusă de „Bibliografia" lui Hodoș și Bianu, în vol. I, pagina 233, sub Nr. 194.

Cele 14 foi ale broșurii, fiind legate într'un manuscris de molitvelnic — deci fiind considerate ca făcând parte din acesta — au primit o nouă numerotare, de astă dată pe numărul paginilor (347—374), scrisă cu mâna peste numerotarea originală, tipărită.

Judecând după proporțiile reduse ale cărții (28 de pagini) și după conținutul ei (ecteniile și molitvele de la

Rusalii), am putea fi tentați să credem că aceasta nu este o operă de sine stătătoare, ci este numai un fragment din vreun Penticostar al timpului.

Impotriva acestei presupuneri vorbesc următoarele:

a) broșura are început și sfârșit; *b)* are o numerotație proprie; *c)* la sfârșit, are o indicație tipiconală cu trimitere la Penticostar și *d)* după cuvântul „Svârșitulŭ", are notița informativă despre tipăritori și despre locul și timpul tipăririi.

Toate lucrurile de mai sus arată că avem de a face cu o operă întreagă și nu cu un fragment.

Dacă textul broșurii ar fi un fragment, n'ar avea nici un rost cuvântul „Svârșitulŭ" și nici notița informativă de la sfârșit. Acestea se pun numai la sfârșitul operelor.

Indicația tipiconală, cu trimitere la Penticostar, amintită mai sus, sună astfel:

„După ačasta, Ispolimu Vecernia ia mltvâ ișia: și alaltă slujbă pre rânˮdŭ, după cumŭ scrie la Penticostarŭ".

Dacă textul broșurii ar fi un fragment din Penticostar, ce rost ar avea această trimitere tocmai la această carte?

Rămâne, deci, stabilit că această broșură e o carte de sine stătătoare și nu un fragment.

Se pune acum întrebarea: pentru ce s'a tipărit numai atât și nu s'a tipărit în întregime slujba Rusaliilor? Mărturisim că nu putem răspunde la această întrebare.

Alții, mai competenți în judecarea acestor chestiuni, vor aduce, poate, lumină și în această chestiune.

După cum am amintit la începutul acestei comunicări, broșura cu molitvele de la Rusalii s'a găsit intercalată între paginile unui molitvelnic din părțile Sibiului. Nu știm cum a ajuns această broșură în Ardeal.

Dintr'o notiță, scrisă cu frumoase cirilice de mână, știm că pe la 1762 această cărțulie era a unui oarecare logofăt care face însemnarea cu ocazia căsătoriei sale. Fiind greu de descifrat numele adnotatorului, dăm notița într'o transcriere aproximativă:

„Să să ştie de când mam Căsătorit" eu lo^{g} Şerbu (?) sin popi Şerbu (?) dela Săelin (?) mesiţa fevruarie zile 6. Vă leat 1762. născutu 1742. 10 iul (?)".

Această carte face parte dintre primele cărţi de ritual tipărite în româneşte, în Muntenia. E una dintre acele cărţi bisericeşti care căutau, în mod sfios, să introducă limba română în slujba religioasă din biserica Munteniei.

Multele slavonisme, păstrate în aceste molitve mai ales la numele rugăciunilor, ne arată lupta ce se dădea în acest timp între limba slavonă întrebuinţată de veacuri şi între limba română care îşi cerea drepturile de viaţă.

După câte ştim, această carte nu e cunoscută. Semnalarea şi descrierea ei n'am găsit-o nici în „Bibliografia românească veche" a lui Hodoş şi Bianu, nici în comunicările altora care s'au mai ocupat cu descoperirea cărţilor vechi.

*
* *

Pentru a ne da seama de limba în care este scrisă această carte, reproducem mai jos indicaţia tipiconală dela început, ectenia cea mare [1] şi molitva întâia. Pentru a arăta felul cum este tipărită cartea, am dat în fac-simil paginile 1 şi 7 ale broşurii, iar pentru a arăta felul cum se prezintă manuscrisul în care s'a găsit broşura aceasta, dăm în fac-simil pagina 375 a acestuia.

„IN DUMINECA POGORÂREI DHULUI SVNTŪ.

Toacă degrabă, pentru zăbava slujbei a îngenuchierii, după Liturghie, sau sara: deč(i) Popa zicândū. *Blgoslovenu Bgu naşu:* în strană zicu. *Ţriu nb^{s}nâi: Stâi Bje:* după *O^{t}ce naşu, Vozglaşenie. Iaco tvoe estu ţr^{s}tvo: G^{s}di pomilui,* 12: slava *ninea Priideate poclonimsia,* 3: *p^{s}almulu, Blgoslovi dşe moia g^{s}da:* după aceea. Slava *ninea.* Alliluia 3: Popa zice ecteniile acéstě, de nu va fi diaconu.

Cu pace dmnului să ne rugămu.

---

[1] Textul ecteniei prezintă o deosebită importanţă prin faptul că ectenia aceasta se poate considera şi ca o parte a liturghiei. Ori ştim că la Bucureşti nu s'a cutezat a se da în româneşte liturghia nici în 1680, când s'a tipărit „Liturghierul" de la Bucureşti, în care numai tipicul era în româneşte, iar textul liturghiei era in slavoneşte.

Pentru pacea de susu și pentru *sp^s niia* sufleteloru noastre, dmnului să ne rugămu.

Pentru pacea a toată lumea, și de bună tocmiré svnteloru besérecilоru lui dumnezău, și pentru *uniciuné* tuturor, domnului să ne rugămu.

Pentru svnta Casa aceasta, și de ceia ce întră întrânsa cu credință, și cu bună cucerie și cu frica lui dmnezău, dmnului să ne rugăm.

Pentru Svnțitul Arhiepisscopul și Mitropolitulu, *imr cu*, și pentru cinstită preoțiia și dieconiia întru hs, și pentru tot *Clirosul* și oamenii, dmnului să ne rugăm.

Pentru *bunu credincosulu* și iubitoriulu de hs Dmnulu nostru, *imr cu*, și pentru Doamna lui, *imr cu*, și pentru toată Curtea și slujitorii lui, dmnului să ne rugămu.

Pentru ca săi agiute, și să pléce suptu picoarele lui pre totu vrăjmașulu și pizmașulu, dmnului să ne rugămu.

Pentru izbăvirea Părinților și fratilor noștri celoru robiți, dmnului să ne rugăm.

Pentru svnta Casa și cetatea aceasta, și pentru toate cetățile, și orașele, și pentru toate *țărâle*, și pentru ceia ce *lăcuescu* întrânsele Cu credință, dmnului să ne rugămu.

Pentru bună prefacere Văzduhului, și de înmulțirea roduriloru pământului, și de vremi cu pace, dmnului să ne rugămu.

Pentru ceia ce *îmblă* pre ape, și călătorescu, și de cei bolnavi, și de cei ce să ostenescu, și de cei robiți, și de mântuirea loru, dmnului să ne rugămu.

Pentru oamenii carii stau aici înnainte, și așteaptă darulu dhului svntu, dmnlui să ne rugămu.

Pentru ceia ce șau plecatu naintea Dmnlui inimile și *genunchile* sale, dmnlui să ne rugămu.

Pentru svnțirea sufletelor, și a trupuriloru noastre, tutror cari cu dreptate și cu credință, și cu bună cucerie ne-amu adunatu întru preacurata casa acasta, domnului să ne rugămu.

Pentru ca să ne învrednicimu noi *neputredii* împărății, și darului dhului svntu, dmnlui să ne rugămu.

Pentru ca să fimu casâ și lăcașu svntului și făcătoriului de viiață dhu, dmnlui să ne rugămu.

Pentru ca să păzimu credința și dragostea cea fără de rușine, cu darulu dhului svntu, dmnlui să ne rugămu.

Pentru ca să aflămu daru şi milă, dela svntulu dhu, dmnului să ne rugămu.

Pentru ca să fimu părtaşii arătării svntului dhu, dmnlui să ne rugămu:

Pentru ca să primim ertăciune păcatelor, şi pentru cunoştinţa darului celui sufletescu, dmnului să ne rugămu.

Pentru ca să nu fimu înstreinaţi de dhulu Svntu, la înfricoşata şi dreapta judecată a lui hs, dmnului să ne rugămu. *Pentru darul milei cei bogate, şi a eftinătăţiloru,* şi a darului dhului Svntu, dmnului să ne rugămu.

Pentru ca să ne dezlége pre noi dhul svntu, de toată legătura vrăjmaşului, dmnului să ne rugămu.

Pentru mântuirea carea *iaste* desupra noastră celora ce amu plecatu cu credinţă *genuchiele* trupului şi a inimiloru noastre, în zioa aceasta a rusaliiloru, Dmnului să ne rugămu.

Pentru ca să ne auză dmnulu dmnezăul nostru pre noi păcătoşii, şi să trimiţă spre noi Dhulu Svntu, şi să ne svnţească pre noi, dmnlui să ne rugămu.

Pentru ca să ne închinămu pururea trupéşte şi sufletéşte, şi să cântămu pre céia ce *iaste* întru o fiinţă *Troţă* întru *uniciune,* dmnului să ne rugămu.

Pentru ca să voiască bine dmnulu dmnezău spre noi, *Carii* ne-am plecatu *genuchiele* noastre, şi să ne trimeaţă noao Dhulu său celu Svntu, dmnlui să ne rugămu.

Pentru ca bine să fie primită *înghenuchiarea* şi rugăcunea noastră, înnaintea lui, ca un mirosu cu bună *mirezmâ* sufletească, domnului să ne rugămu.

Pentru ca să fim părtaşi dmnezăeştii străluciri, adevăratei şi făcătoarei de viiaţă *troiţe,* dmnului să ne rugămu.

Pentru ca să ne izbăvim din toată scărba, şi măniia, şi nevoia, dmnului să ne rugăm.

Foloséşte, *mântuiaşte, miluiaşte,* şi ne păzéşte pre noi Dmne, cu darulu tău.

Pe prea svnta Curata, şi *prebine* Cuvăntata Stăpâna noastră Născătoarea de dumnezău, şi pururea fečoară Mariia Cu toţi Svnţii pomenînduo, şi *înşine pre sine,* şi unulu pre altulu, toată viiaţa noastră să o dămu lui hs dmnulu.

iară Popa zice. *Vozglaşenie.*

Că ţie ţi să cade toată slava cinstea, şi închinăciunea, Păriⁿntelui, şi fiiului, şi Dhului svntu, acuma şi pururea, şi în vècii vécilorou: aminu.

Deci cântă. *Gsdi vozvahu*, şi *alalte după običai*, după *Prochimen*, zice Popa de nu va fi Diaconu,

Iară şi iară plecându ne *genuchiele*, dmnului să ne rugămu.

Deci *îngenuchindu* toţi, *îngenuchie* şi Popa şi cetéşte Mltvele cu glasu întru auzul tuturoru, cu umilinţă.

Mltva dintâi:

Precurate, nespurcate, cela ce eşti fără de începutu, nevăzutule, neajunsule, neurmatule, neschimbatule, nemutatule, nenumăratule, şi fără de nici o răutate Dmne: carele ai însuţi nemurire, carele vieţueşti întru lumina cea neapropiiată, Carele ai făcutu ceriulu şi pământul, marea şi toate câte săntu întrânsele: şi mai nainte de cérere tuturoru le dai cérerea, de la tine céremu; şi ţie ne rugămu Stăpâne iubitoriule de oameni, Părintelui Dmnului nostru Is. Hs, carele pentru noi oamenii, şi pentru mântuirea noastră s'au pogorâtu din ceriu, şi s'au întrupatu din Dhulu svntu, şi din *preslăvita* Mriia Născătoarea de dumnezău şi pururea fečoară: Carele mai întâi cu cuvintele învăţându, iară mai pre urmă şi cu lucrurile arătându, cându au răbdatu mântuitoarele chinuri, neau datu noao iscălitura, smeriţiloru şi păcătoşilor, şi nevrédnicilorou robilor tăi, să ne rugămu ţie cu *grumazurile* şi *genuchiele* plecate, pentru ertăciunea păcateloru noastre, şi a neştiinţeloru omeneşti. Insuţi acuma multu milostivule şi iubitoriule de oameni, auzine pre noi ori în ce zi te vom chiema, iară mai alesu *în zioa* ačasta *a cincizeci*, întru carea după ce s'au înnălţatu la ceriu dmnulu nostru Is. Hs., şi a *şăzutu* cu tine Dmnezăule Părinte, au trimesu pre Duhulu său celu Svntu, spre svnţii săi ucenici şi apostoli, carele au şezutu spre *fieşucarele* dintru dânşii, şi s'au *împlutu* toţi de *nedeşertatulu* darulu lui, şi au grăitu într'alte limbi, şi au prorocitu: Auzi ne şi pre noi carii ne rugămu ţie, *adoţu* aminte de noi smeriţii, şi osânditii, întoarce robiia sufleteloru noastre, avându mila ta carea ţi să roagă pentru noi, priiméşte ne pre noi ceia ce cădemu înnaintea ta, şi strigămu ţie, că amu greşitu, cătră tine sântemu lepădaţi din *zgău* şi din pântecele maicei noastre, tu eşti dmnezăulu nostru, ce căci au peritu întru deşărtăciune zilele noastre, ne-amu golitu de ajutoriulu tău, şi ne-amu lipsitu despre totu răspunsulu, însă nedeiduindu ne milostivniciei tale, strigăm, păcatulu tinéreţeloru noastre

şi alu neştii^{n}ţei noastre nu-lu pomeni: şi de ascunsele noastre ne curăţéşte pre noi: vezi smereniia noastră, şi nu ne lepăda pre noi în vrémé bătrânéţeloru, şi cându *piare* tăriia noastră nu ne lăsa pre noi: mai nainte până nu ne întoarcemu în pământu, învredniceşte ne să ne întoarcemu la tine: ia-ne aminte pre noi cu bună priimire şi cu bunu daru, cumpănéşte cu fărdelegile noastre mila ta: pune adânculu milei tale înpotriva mulţimei păcateloru noastre, caută din nălţimea cea svntă a ta dmne, spre oamenii tăi carii stau înnaintea ta, şi aşteaptă dela tine mila ta cea mare: cercetează-ne pre noi cu bunătatea ta, *adoţu* aminte de noi întru *eftinătăţile tale*, scoate ne pre noi dintru nesilniciia diavolului: întăreşte ne viiaţa noastră cu svnta şi svnţita *leagea* ta, şi rânduiaşte pre îngerulu celu credincosu să fie paznicu oamenilor tăi, şi ne adună pre noi pre toţi întru împărăţiia ta, dă milă celoru ce se nedejduescu spre tine, iartă ne noao şi loru greşalele, curăţeaşte cu lucrarea Svntului tău Dhu, şi svărâmă meşteşugurile vrăjmaşului carele sântu pre noi".

MIŞCAREA LITERARĂ

Dr. *Gheorghe Ciuhandu:* ROMÂNII DIN CÂMPIA ARADULUI DE ACUM DOUĂ VEACURI. Cu un excurs istoric până la 1752 şi însemnări istorice-politice ulterioare. Arad, Tip. „Diecezană", 1940, p. 256+320 + 2 hărţi. Preţul ?

In vremuri de furtunoase schimbări şi încălcări de granițe ca cele prin care trecem, cercetarea obiectivă a dreptului istoric al unui popor, mai ales asupra teritoriilor de frontieră, este o datorie națională. Dacă în fața încălcărilor dreptului românesc asupra județelor din nordul Ardealului noi n'am putut, în fața împrejurărilor apăsătoare externe şi interne, riposta aproape nici cu osteneala unor studii şi monografii statistice aprofundate — las' că şi-aşa statistica n'a fost un argument — în ce priveşte județul Arad, cel mai românesc din tot Ardealul, datele şi concluziile lucrării Păr. Ciuhandu sunt revelatoare şi formează pentru noi o datorie de conştiinţă. O datorie de a ne desmorți şi noi odată şi de a ne interesa, vital, de trecutul şi soarta celor de la şi de dincolo de graniţi. Dacă până azi n'avem o monografie temeinică asupra nici unui grup mare de Români cari trăesc în afara granițelor fireşti — nici în Bulgaria, nici în Macedonia, nici în Serbia, nici în Ungaria, nici în Rusia — nu ştiu cărui fapt se datoreşte dacă nu desinteresului şi tembelismului condamnabil care ne-a oprit şi'n fața dreptului firesc de a ne face propaganda necesară. A rămas acest lucru par'că în sângele nostru de vecinici iloți toleranți şi de naivi încrezători totdeauna prea mult în bunătatea altora de a ne aprecia bine fără ca noi să facem spre aceasta tot posibilul. Mă gândesc cât s'ar fi putut lucra şi poate cu mai mult folos intern şi extern dacă, din orânduiri mai înalte, s'ar fi hotărît a se face pentru fiecare județ monografii detailate şi grăitoare ca aceea pe care ne-o înfăţişează Păr. Ciuhandu „cel puţin acum", cum se exprimă în prefaţă! Dar despre viaţa bisericească şi socială a atâtor grupuri de Români, sămănate pe partea răsăriteană şi sudică a şesului panonic din Moravia şi până în nordul Croației libere de azi! Ca să nu mai pomenim de insulele de români răslețite în tot Balcanul, în Rodope, Timoc, Serbia, Bosnia, Dalmaţia şi până în şesul Tesaliei. Ce impunător a fost pe vremuri acest imperialism românesc şi cât de trist răsună ecoul lui, până la găsirea vreunei modalităţi care să refacă vechea moştenire!

Lucrarea Păr. Icon.-Stavr. Dr. Gh. Ciuhandu era să se oprească inițial, cum mărturiseşte, la epoca celor 6 conscripţii statistice arădane făcute de stăpânirea ungurească între 1743—1752. Dar lucrarea ar fi fost necomplectă prin însăşi ideea care se desprinde din aceste

statistici: superioritatea numerică a Românilor în toate domeniile de viață ale județului Arad de atunci. De aceea, în partea introductivă (p. 7—24) și în partea generală (p. 25—134), autorul face frumoase excursii istorice — deși nu așa de pe larg cât ar fi vrut — privitoare la epoca patriarhal-românească și cea a stăpânirii maghiare (900—1526/41), apoi la epoca turcească (1541—1699), austriacă (1700—1741) și mai ales privitoare la epoca reînvierii feudalismului unguresc după desființarea regimentelor grănicerești arădane (1741—1752).

Popor cu vechi organizații voevodale (rămase până'n sec. 18) și cu adâncă viață bisericească, Românii erau aproape singurii locuitori ai câmpiei Aradului atât până la 1407, când vin primii emigranți sârbi în părțile Șiriei, cât și după această dată, până la mijlocul sec. 19, când sistemul de colonizare a Ungurilor, început de Austrieci pe la 1720, a crescut amenințător mai ales în ce privește N.-Vestul județului și în special orașul Arad. Teza maghiară, care prin schimonosirea și traducerea în ungurește a nomenclaturii românești făcea și din acest județ românesc o vatră maghiară, când se știe că afară de câțiva nobili Ungurii n'au avut până târziu de tot în Ardealul propriu zis — anumite excepții — o populație rustică, agricolă, cade de la sine, căci iată că atât cataloagele de dări bisericești catolice din sec. 14 cât și cele din 1715 și 1720 abia dau (în jud. Arad) 8% pentru Unguri și 80% pentru Români (p. 29). Numele contribuabililor, limba și religia lor, spun precis că erau Români. Afară de orașul Arad, unde până la desființarea regimentelor ilirice a figurat o majoritate sârbă — era centrul comandamentului militar de graniță — toate celelalte localități, afară de 7 Maghiare de date recente, erau locuite în sdrobitoare majoritate de Români. Politica Vienei catolice, care diviza pe orice cale blocurile naționale, a început în sec. 18 o sălbatică operă de persecuții a populației ortodoxe, aducând infiltrații unguresți. Peste 30.000 Sârbi emigrează în Sudul Rusiei, confesiunea evanghelică — coloniștii germani aduși tot pe atunci — împreună cu cea ortodoxă sunt persecutate ca în vremurile păgâne (p. 86—105). Răsboaie îndelungate (18 ani din 52), impozite neumane, ciuma și foametea din jurul anilor 1719, fac pe Sârbi și Români să se răscoale în 1735, iar pe la 1750 o mulțime de iobagi iau drumul pribegiei, ca să scape de atâtea încălcări ale ducelui de Modena la Curtici, Roșia, Corbești, Petriș, și ale contelui Salbeck dela Sânta Ana (p. 113—121).

Cu toate aceste nedreptăți, populația românească rămâne mereu majoritară în toate îndeletnicirile. Este ceea ce arată autorul în partea specială (p. 135—256), ocupându-se de viața agricolă, de meserii și comerț a Arădanilor. Satele își păstrau și acum imensa majoritate românească, pe când orașele încep pe încetul — sigur încă nu numeric, ci proporțional — să încapă pe mâni străine, mai ales în meserii și comerț. De sigur la 1752 — cum arată cele 6 anexe cu paginatură aparte (1—320) — Românii erau peste tot superiori chiar și

dincolo de graniță, în comitatele Cenad și Bichiș (p. 235—248). Aceeaș situație de zdrobitoare majoritate românească ne înfățișează și conscripția din cele vreo 12 comune în care erau regimente grănicerești.

Drept orice încheiere, dăm câteva date din multele conscripții, diagrame, hărți și tablouri.

Din totalul de 168 localități câte s'au cercetat atunci (1743—1752), 160 erau cu majorități românești și anume: pur românești 137, majorit. abs. 11, majorit. rel. 12.

Pur maghiare 4 (N.—Zerind, F. Gyarmata, Agya și Bél-Zerind) iar cu majorități maghiare 2 (Vădas, Sebiș).

Pur germane 1: Elek.

Sârbească (majoritate) 1: Aradul (p. 40), era centrul regimentelor ilirice.

Totalul gospodăriilor se cifrau la 9188 din care

8050	*românești*	*87,6%*
436	ungurești	4,7%
186	germane	2,0%
513	Sârbi etc.	5,5%
3	Greci	0,2% (p. 42).

Publicând din arhiva județului și a orașului înseși listele nominale cu situația socială și economică pe întreg județul Arad, la mijlocul sec. 18, când pentru Ungurii din cele 6 localități se specifica fiecare de unde a venit sub formă de colonist, cum avem să constatăm și pentru multe comune românești din Secuime, maghiarizate în sec. 19, Păr. Gh. Ciuhandu a dat la iveală o lucrare a cărei valoare depășește cu mult toată truda ce a depus-o scormonind arhivele și trecutul arădan. De aceea, cu bucurie îi trimitem mulțumirile noastre.

Preot Dr. TEODOR BODOGAE

Prot. *A. Nanu*: TATĂL NOSTRU. Inchinare românească (Bibl. „Popasuri Duhovnicești" nr. 21). Sibiu 1941, p. 114, Lei 25.—

Cea mai proaspătă broșură a neîntrecutului povestitor care-i Păr. A. Nanu, oferă o foarte originală exegeză a Rugăciunii Domnești. Cererile acesteia — sau părți din ele — servesc de titlu și temă unor fermecătoare evocări de evenimente însemnate din viața Bisericii și Neamului nostru.

Nici că se poate un dar mai potrivit pentru răsplătirea silințelor școlarilor harnici, sau pentru cineva care prețuiește bucuriile curate.

GR. T. M.

NOTE ŞI INFORMAŢII

ODATĂ cu mutarea Universităţii Daciei Superioare în Sibiu, îngrijirea duhovnicească a studenţimii a căzut în sarcina Arhiepiscopiei noastre. Bucuros de-a se ocupa de această importantă problemă, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a hotărât — în plin post al Paştilor — începerea unei prime serii de exerciţii spirituale. Inaugurarea ceasurilor de rugăciune a făcut-o însuşi I. P. Sf. Sa, în seara de 5 Aprilie a. c., în Catedrala mitropolitană, în prezenţa a număroşi profesori universitari, studenţi, eleve şi elevi. După ce a arătat că s'a împlinit dorinţa marelui Mitropolit Şaguna, care râvnea să înalţe în locul modestei bisericuţe de odinioară măreaţa Catedrală de astăzi ca să poată strânge tineretul în jurul său, Inaltul Ierarh a tălmăcit magistral parabola Tânărului bogat.

Cu acel prilej, I. P. Sf. Sa a prezentat studenţilor pe noul lor duhovnic, Păr. Prot. *Aurel Nanu*, profesor la Şcoala normală „Andreiu Şaguna", îndemnându-i să se apropie cu încredere de dânsul ori de câte ori au vreo nedumerire sau sunt în suferinţă.

Meditaţiile pentru studenţime continuă de atunci regulat. Ar fi de dorit însă să li se facă mai multă publicitate, pentru ca numărul participanţilor să crească săptămână de săptămână.

PRIN rânduirea P. C. Prot. Emilian Cioran în funcţiunea de consilier referent mitropolitan, primul scaun protopopesc al Arhiepiscopiei noastre a rămas mai multă vreme vacant. După ce formalităţile legale au fost îndeplinite, în 7 Maiu a. c. s'a procedat la complectarea lui. A fost ales cu majoritate de voturi P. C. Prot. *Mihail Neagu*.

Noul protopop al tractului Sibiu, după ce a ostenit mai mulţi ani ca paroh de sat, a fost chemat la centrul Mitropoliei noastre, unde a activat succesiv ca profesor de Religie la Şcoala normală „Andreiu Şaguna" şi duhovnic al studenţilor Academiei teologice „Andreiane". Număroasele sale predici rostite în cadrul adunărilor „Oştii Domnului" şi dela amvonul Catedralei noastre mitropolitane, l-au impus atenţiunii obşteşti ca pe un iscusit cuvântător. A colaborat la toate publicaţiile dela centrul Mitropoliei noastre şi a vădit în toată bunăvremea reale însuşiri de duhovnic.

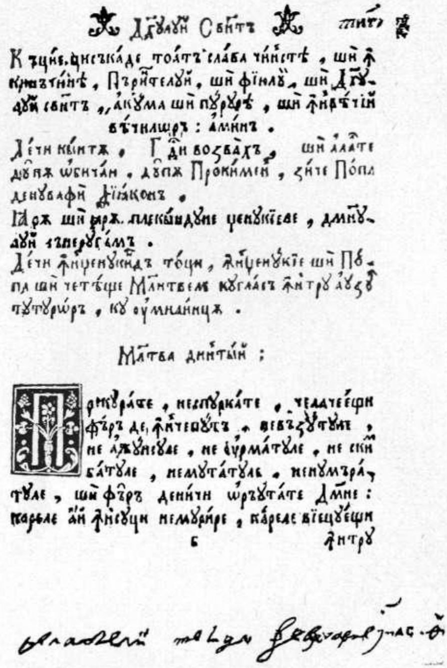
Revista noastră îi datoreşte un mănunchiu de predici model, cu care a cinstit mai mulţi ani rubrica omiletică. Aşa că şi din această pricină, marea noastră familie îi trimite salutul ei entuziast şi-i urează spor bun şi îmbelşugat în noua-i apostolie.

LA încheierea numărului acestuia, aflăm cu multă bucurie că I. P. C. Arhimandrit *Veniamin V. Nistor* a fost ales Episcop al Caransebeşului.

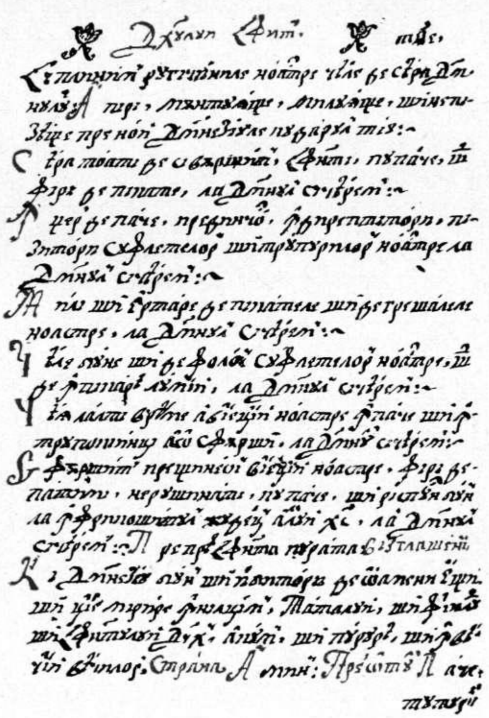
Vom reveni.

1. *Pagina 1-a a broşurii „In Dumineca Pogorîrei Duhului Sfânt“*

2. *Pagina a 7-a a broşurii „In Dumineca Pogorîrei Duhului Sfânt“*

3. *Pagina a 375-a a manuscrisului de Molitvelnic în care s'a găsit broşura „In Dumineca Pogorîrei Duhului Sfânt“*